

Karbalayi Ismail is at the center of the events. He is a representative of the rich class. He does not want to reconcile with the new structure and ideology. The opposite front is represented by people like Iman and Baylar. Each of them has its own truth. Nobody wants to retreat, reconcile, think about peace. Until yesterday, people living in peace were made enemies by social and class conflicts. The events of the novel are based on real facts. At the same time, the work is the product of a writer's rich imagination. It should be noted that the problems in this work have not lost their actuality for this time. The article aims to investigate the above mentioned problems.

РОМАН СОЦИАЛЬНЫХ И КЛАССОВЫХ ПРОТИВОРЕЧИЙ

Мамедов Фаррух Мамед оглы

Резюме

Фарман Керимзаде в азербайджанской литературе XX века является автором много интересных произведений. И писатель всё время обращался к актуальным темам. Написанные писателем в начале 70-х годов роман «Снежный перевал» занимает особое место в его творчестве. Роман «Снежный перевал» посвящён сложным общественно-политическим событиям, которые происходили в азербайджанской деревне в 20 – 30-е годы XX века. В произведении изображены сложные и колоритные образы. В центре основных событий – образ Кербалай Исмаила. Он богатый, известный, состоятельный человек. Не хочет мирится с новым общественным строем и новой идеологией. По другой стороне баррикады – комсомольцы Иман, Бегляр и др. У каждого своя правда. Никто из них не думает о мире, о дружбе. И в этом смысле трагичная история народа – предмет постоянных раздумий Фармана Керимзаде. Следует отметить, что роман «Снежный перевал» написан на основе реальных фактов. Но и существенную роль в произведении играет художественный вымысел писателя. Проблемы, поднятые в романе Фармана Керимзаде актуальны и по сей день. В статье анализированы именно вышеназванные проблемы.

Rəyçi: professor Leyla Məcid qızı İmaməliyeva

BSU Azərbaycan ədəbiyyatı 28 oktyabr 2021-ci il tarixli iclasın 02 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 03 noyabr 2021-ci il

UOT:82.-053.2

60-80-ci İLLƏRDƏ RUS UŞAQ POEZİYASI: İRİNA PETROVNA TOKMAKOVA

Dos. Qafarova Səməngül Hüsü qızı

Bakı Slavyan Universiteti

Xülasə: İrina Petrovna Tokmakova 3 mart 1929-cu ildə Moskvada anadan olmuşdur. O Uşaq şairi, şeirlər tərcüməçisi, bir neçə məşhur povestlərin də müəllifi, MDU-nin filologiya fakültəsini bitirmiş, lingvistikla ilə məşğul olmuşdu. MDU-nin filologiya fakültəsini bitirmiş, lingvistikla ilə məşğul olmuşdu. Aspiranturaya daxil olmuş və bu sahədə fəaliyyət göstərmişdi. Uşaqlara yaxınlığı digər xalqların ədəbiyyatından etdiyi tərcümələri ilə başlamışdı və belə məşhurlaşmışdı. 1953-cü ildə universiteti bitirən Tokmakova tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərmişdi. Onun ilk tərcümə kitabı şved xalq mahnıları olmuşdu.

O, ingilis, ispan, italiya, isveç, holland və digər yazarların əsərləri ilə uşaqları tanış edirdi. İ.P.Tokmakova 312 ədəd kitab nəşr etdirmişdi. Uşaq ədəbiyyatına zəngin bir xəzinə hədiyyə etmişdi.

Açar sözlər: uşaq poeziyası, rus uşaq poeziyası, uşaq şairi, sənətkarlıq məharəti, yaradıcılıq fantaziyası, məşhur uşaq povestlərinin müəllifi.

Keywords: children's poetry, Russian children's poetry, children's poet, mastery, creative imagination, author of famous children's stories.

Ключевые слова: детская поэзия, русская детская поэзия, детский поэт, мастерство художника, творческое воображение, автор известных детских рассказов.

Sovet Yazıçılarının VII qurultayından sonra uşaq ədəbiyyatında yüksək canlanma baş verdi. Bu canlanmadan qorxsada ürəkdən, həvəslə iştirak edənlərdən biri də İrina Petrovna Tokmakova idi. Linqvistika üzrə dilçiliklə məşğul olmasına baxmayaraq, ədəbiyyata, yazıçılığa, uşaqlar üçün şeirlər yazmağa həvəslə yanaşdı. Şairənin əsərləri, uşaqları yüksək savad və elm ilə məşğul olmağa həvəs- ləndirməyin, tərbiyəli olmağın yollarını isə valideynlərə tövsiyə etməyə çalışmışdı. Özünə inamı az olan Tokmakovanı qələm yoldaşları, öz müsbət münasibətlərini bildirməklə həvəsləndirmişlər. Bundan əlavə ailəsindən böyük dəstək görən Tokmakovanın, həm də gözəl, şanslı adlandırmaqla səhv etmərik. Yaradıcılığını bütünlüklə uşaqlara həsr etmişdi. Bizdə bu cəhəti nəzərə alaraq, Tokmakova dünyasına səyahət etməyi özünüə borc bildik.

İrina Petrovna Tokmakova 1929-cu il 3 martda Rusiyanın Moskva şəhərində anadan olmuşdur. Uşaq şairi, şeirlər tərcüməçisi, bir neçə məşhur povestlərin də müəllifi, MDU-nin filologiya fakültəsini bitirmiş, linqvistika ilə məşğul olmuşdu. Aspiranturaya daxil olmuş və bu sahədə fəaliyyət göstərmişdi. Uşaqlara yaxınlığı digər xalqların ədəbiyyatından etdiyi tərcümələri ilə başlamışdı və belə məşhurlaşmışdı. 1953-cü ildə universiteti bitirən Tokmakova tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərmişdi. Onun ilk tərcümə kitabı şved xalq mahnıları olmuşdu. Müxtəlif xalqlara məxsus, maraqlı sujet xətti olan əsərlərdəndə bir neçə tərcümələr etmişdi. İlk şeirlərindən ibarət olan “Деревя” kitabıdır. Bunu 1962-ci ildə həyat yoldaşı, illüstrasiya ustası, rəssam Tokmakov Lvovun köməyi ilə ərsəyə gətirmişdi. Onda İrina Petrovnanın hələ 23 yaşı var idi. Kitablari: “Kremena qoda” (1962), “Zvenelki” (1963), “Cocni şumyat” (1966), “Karusel” (1967), “Skazka pro Sazançika” (1970), “Jenka-Sobyonok” (1970), “Naradnoy zemle: Predanie” (1975), “Daleko-Nigeriya” (1975), “Letniy liven” (1980), “Mojet, nul ne vinovat” (1984), “Alya, Klyaksiç i bukva A” (1968), “Şçastlevoqo puti” (1985), “S nastanet veselo e utro” (1986) və s. 1984-cü il aprelin 5-də vəfat etmiş, Moskvada dəfn olunmuşdu. Onun əməyi yüksək qiymətləndirilmiş, müxtəlif mükafatlar və təltiflər verilmişdi. 2002-ci ildə Aleksandr Qrin adına Rusiya ədəbiyyatı mükafatı, “Şçastlivoqo puti!” (Xoşbəxtliyin yolu) adlı kitabına görə 2003-cü il 5 iyunda Rusiya dövlət mükafatı, “Russkiy yazık i literaturnoe çtenie” adlı dərsləyinə də Rusiya Dövlətinin 2008-ci ildə “Təhsil sahəsində xidmətə görə” mükafatını almışdır. İ.Tokmakova, anası uşaq həkimi olduğuna görə uşaqların çətinliklə böyüməyini, xəstələnəyini çox müşahidə etmişdi. Bunlar qəlbində gizli bir məhəbbət oyatmışdı. Hələ orta məktəbdə oxuyanda ilk şeirini yazmışdır. Amma onun yaradıcılıq yolu 1958-ci ildən başlayır. O zaman “Murzilka” jurnalında ilk şeiri, tərcümə etdiyi şved xalq mahnısı da çap olmuşdu. Onun 1960-cı ildə şeirlərindən ibarət “Водят пчелы хоровод” (Arılar dəyirmi rəqsədə) adlı kitabı çap olunmuşdu. Burada xalq mahnılarının yaranması ilə bağlı fikirlərinin əksi öz yerini tapmışdı. O, şən xırıltılı və məkrli intonasiyalarla səslənən xalq mahnılarının təkrarlanmamasını burada qələmə almışdı.

1962-ci ildə ilk şeirlərindən ibarət “Деревя” kitabı da onun uşaq ədəbiyyatı sahəsində məşhurlaşmasında böyük rol oynamışdı. Burada doqquz şeir toplanmışdı ki, hərəsi bir ağaca həsr olunmuşdur. Alma, ağcaqayın, şam, küknar, qovaq, sərv, çaytikanı, palıd və yemişan adlı ağaclara həsr etdiyi şeirlərində əsas məqsəd, doğma yurd da təbiətin bəxş etdiyi, bu faydalı ağacların fərdi xüsusiyyətləri ilə uşaqları tanış etmək idi. Çox maraqlı bir ifadə ilə təsvir etdiyi bu şeir parçaları ona böyük şöhrət gətirmişdi. Bundan sonra “Звенелки”, “Где спим рыбака”, “Комята”, “Кикареку”, “Весело и грустно”, “Поехали”, “Зернышко” və s. əsərləri də orada toplanmışdır. Görkəmli uşaq yazarı C.Marşak, Tokmakovanın yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdi. Qeyd etmişdir ki, şairənin yaradıcılığında yüksək fantaziya,

hissiyat, söz oyunu, harmoniya və formanın tamlığı hər zaman qaydasındadır. 1967-ci ildə çap olunan “Карусель” adlı topluda İ.Tokmakovanın 10 illik yaradıcılığına geniş yer verilmişdi. Onu uşaq poeziyasının ustası adlandırmışlar. C.Marşakdan başqa Z.Voronkova, S.Baruzdin, V.Berestov, B.Zaxoder, V.Prixodko da İ.Tokmakovanın yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişlər. Onlar qeyd etmişlər ki, Tokmakovanın yaradıcılığını mükəmməl edən əsas cəhət onun uşaqlara olan sevgisi, böyük istəyi, xalq yaradıcılığına yaxınlığı, incə yumor və səmimiyyətin daxili kompozisiya ilə birləşməməsindədir.. B.Zaxoder topludakı məqaləsində istedadlı tərcüməçinin, öz əsərlərində də vacib məsələlərin müxtəlif janrların köməyi ilə oxucuya çatdırılmasını qeyd etmişdi.

O, istənilən janrda fikrini çatdırmağı bacarır. 1965-ci ildə “Вечерняя сказка” adlı şeirində özünəməxsus qaydadan istifadə etmişdir. Burada “Кукареку”, “Букваринск”, “Котята” əsərlərində də qəlblərin gözəlliyinə toxunmadan tərbiyələndirir. Gecələr yatmağın vacibliyini müəyyən metaforaların, təzadların köməyi ilə çatdırmağa çalışır, yatmaq istəməyən, ağlayan uşağa palıd yuxuladı, şam xışıldamadan yuxulayır, amma sən yatmırsan?- kimi ifadələrlə müraciət edir. Bu beş yaş yarım uşağa söylənilir. O, isə küləyi, ayı, gecəni bəhanə gətirərək yatmır. Nağılçının dilindən deyilir ki, bayquşlar da gecələr yatmır. Uşaq bayquşu istəyir, onunla qaçmağa çalışır:

– Не часите
огня
Не просите
меня
Все равно
Не усну,
Всю постель
Переверну,
Не желаю,
Не могу,
Лучше к совам
У веру... (7).

Bu etirazçı oğlanın qonşusu nağılçıdır. Jenyanın hoqqalarına baxmayaraq, yenə də onu bayquşun əlindən qurtarmağa çalışır. Axır ki, Jenyanı (Женя) başa sala bilir. Bütün bunlar uşaqlarda hadisənin sonunu maraqla izləməyə səbəb olur. Uşaqlar sonda öyrənirlər, bayquş onu ovsunlaya bilər, yalnız yatmaq lazımdır. – Nağılçı Jenyanı çox ağıllı bir oğlan kimi təsvir edir; onun hər bir işi özü etməyə qabiliyyəti çatır, 5 yaş yarım, sıyığını özü yeyir, şəkil çəkir, hətta ən dəcəl iti də tərbiyələndirir, ancaq gecələr yatmır, onun ən çatışmayan cəhəti budur. O, heç nə ilə razılaşmır. “Странного мальчика”, “Все ночи напролет кричит, буянит и ревет” kimi nağıl elementləri və xalq yaradıcılığı əsasında qələmə alınsa da, müəllifin özünəxas fikirləri aydınlığı, dəqiqliyi ilə fərqlənir. Burada müdrik, etibarlı bir insanın, uşağa yad gözlə baxmaması, onu bayquşun ovsunundan xilas etməsi, hər vəchlə ona çatması və s. məsələlər də önəmlidir. Ürəyində bəslədiyi isti münasibət, dünya uşaqlarının sirli həyatı, uşaqlara olan qayğısı “Аля, Кляксис и буква “А” əsərində qələmə alınmışdır. O, uşaqlara çox yaxın idi və onları yaxşı anlayırdı. Burada gənc oxucular, sehirli Azbuka (Əlifba) ölkəsinə səyahətə çıxan, rus əlifbası ilə uşaqları tanış edən Alya ilə tanış olurlar. Alyanın hərflərlə bağlı fikirlərini, hərfləri müdafiə etmək bacarığını izləyirlər, onların başına gələn sərgüzəştlərlə tanış olur, hiyləgər Klyaksiçin “Я” hərfini müdafiə etməsi kimi hadisələri müşahidə edirlər. Xilas olunan rus əlifbasına məxsus “Я” (Ya) hərfinin qələbəsinə və uşaqların əməyinə gənc oxucular böyük rəğbətlə yanaşırlar. Kitab əməkdar rəssam V.A.Yijikov tərəfindən gözəl boyalarla işlənmişdi. Burada hadisələr həm nağılvarı, həm də şeirlərlə verilmişdi. Əsərdə əsas obrazlar Alya, hiyləgər Klyaksiç, Timofey, Ali, hərflər və

rəqəmlər. Hərflərin necə yaranması, rəqəmlərin həyatımızda rolu öz əksini “Аля, Кляксис и буква “А” əsərində tapmışdır.

“Можэт Нул не виноват?” əsərində şən, nağılbaz Tokmakova, kiçik yaşlı uşaqları, dünyanın rəqəmləri və riyaziyyatla tanış edir. Onları öz maraqlı dili, yanaşması ilə cəlb edir. Əsəri oxumağa sövq edir. Riyaziyyatın dörd əsas; vurma, çıxma, toplama, və bölmə kimi qanunlarının yaranma tarixinə uşaq dili ilə, onların başa düşəcəyi şəkildə aydınlıq gətirir. Bu əsərdə də əsas qəhrəman Alyadır. Hadisələr nağılvari təsvir olunur. Alya Antonla rəqəmlər haqqında danışır. Onların xüsusiyyətlərini aydınlaşdırır, riyaziyyatın çətin bir elm olmağını göstərir. “Единица” bütün məsələlərdə baş roldadır. Maraqlı nağılvari bir dildə söylənilən hekayənin, həm də fantaziya ilə əlaqəsi uşaqlarda bu əsəri axıra qədər oxumağa maraq oyadar. Evdə tək qalan Antoş riyaziyyat kitabının içinə girir və Alyanı da ora dəvət edir. Burada “Единица” ilə tanış olurlar. Onun uzunboğaz, balaca baş, arıq olmasına baxmayaraq, hər şeyi bildiyini müşahidə edirlər. Bir çalışmanın suallarına diqqət edək: 9 əsgərin birini tapmaq üçün nə etmək lazımdır? 1 əsgər haradadır?! Bəlkə stoldan düşüb? Yox, o dəmirdi, plasmas deyil. Bəlkə ona əlifbaları dağıdan Klyaksiç nə isə edib? Antoş razılaşır, bəlkə də?! Məktub yazırlar, xəbər gəlmir. Onlar üçə, dördə, beşə, altıya, yeddiyə, səkkizə, doqquza qonaq gedirlər. Sıfırla, toplama, çıxma ilə tanış olur, axırda altının tərs durmağını görürlər. Sıfırı günahkar gördükləri üçün utanırlar. Əsər nağıl kimi yazılsa da, şeir parçaları ilə bəzədilmişdir:

Раз, два, три, четыре ветра,
С четырех сторон,
Налемев, прочноли с веток
Четырех ворон... (7).

Əsər, əsasən, uşaqlarda məktəbə, dərslərə böyük maraq oyatmağı qarşıya qoyur. Dərsə 2 gün qalmış Antonun riyaziyyat kitabına həvəs göstərməsi, riyazi ünsürlərlə yaxından tanış olması, onların funksiyalarının dəyişməz vəzifə olduğunu bir daha xatırladır. İ.Tokmakova şeirlərinin kiçik yaşlı uşaqlara aid olduğunu desə də, əsərlərinin fəlsəfi mahiyyəti, fikrin, düşüncənin dərinliyi elə demir.

1980-ci ildə İ.Tokmakovanın yaradıcılığından ən gözəl və maraqlı əsərləri toplu şəkildə “Летний ливень” (“Yaz yağmuru”) adı altında çap olunmuşdur. Buraya “Деревья” (“Ağaclar”), “Зернышко” (“Taxıl”), “Где спим рыбка” (“Balıq harda yatır”), “Весело и грустно” (“Sevinc və kədər”), “Разговоры” (“Söhbət”) mənzum nağıllar, “Вечерняя сказка”(Axşam nağılı), “Кукареку”(“Xoruz banı”, “Сказка о Сазанчике” (“Karp balığının nağılı”), “Котята”(«Pişiklər») və üç şeirli nağıl “Ростик и Кема”(“Rostik və Kema”), “Аля, Кляксис и буква “А” (“Alya, Klyaksiç və hərflər”), “Может, Нул не виноват” (“Bəlkə sıfır günahkar deyil”) toplanmışdır. Əsərləri şəkilli, beşik nəğmələri kimi mülayim, oxunaqlı, əyləncəli, mənzum nağıllar kimi lirik, təkrarsız obrazlardan, müxtəlif janr çeşidlərindən istifadə etməklə mükəmməl yaradıcılıq uğuru qazanmışdı. Sadaladığımız əsərlərdən bir neçəsinə öz fərdi münasibətimizi bildirmişik. Digərlərinə toxunaraq bacardığımız təhlilləri verə bilərik.

“Котята” (“Pişiklər”) şeirində dünyada üç: Tom, Kasyanka və Plum adlı pişiyin və onların sahibinin olduğunu qeyd edir. Sahibə onlara yemək hazırlayır, ot suyunda çimdirir, hər bir ehtiyaclarını ödəyir, lakin bu dəcəllər sözə qulaq asmırlar. Dalaşırlar, yaralanırlar, ya da xəstələnirlər. Bir gün sahibə fikirləşir ki, mən onlara hərfləri öyrədim:

Сказала раз хозяйка!
Схожу куплю букварь,
Не грамотный комёнок—
Невежда и дикарь
И в тот же вечер дружно
Уселись за столом,

И выучили буквы

Касьянка, Плут и Том. (8)

Sahibə yalnız bu üsulla onları tərbiyələndirir. Tərbiyəni, humanistliyi, yalnız elmdə görür:

А после, взявши ручки

И три карандаша,

Такое сочинили

Послание мышам:

“Эй, мыши – шевиршинеи

Вечите из – под крыши,

Вочите из подвала,

Пока вам не поняло” (8)

“Сказка о Сазанчике” (“Karp balığının nağılı”) əsərində balığın həyatını qələmə alır. Qeyd edir ki, çayda yaşayan, xoş günlər keçirən, balığa bir gün sel gətirmiş dovşan rast gəlir. “Balığa bu çayda nə var? Sahil dünyası daha maraqlıdır” – deyir. Balıq bir gün bu fikrin təsirinə düşür və sahilə yaxınlaşır. Bu həyatın ona aid olmadığını görür. Geri qayıdır. Az qala həyatını itirəcəkdi. Öz ata-baba yurdunun qədrini daha çox hiss edir. Şairə, bununla öz yurdunun gözəlliyini, hər kəsin özünə aid həyat tərzini vurğulayır. Uşaqları balığın dili ilə tərbiyələndirir:

Еле-еле до речки добрался,

Сам не помнит, как жив он остался.

А в реке – столько свежей воды!

А в реке – столько вкусной еды!

Светит доброе солнце зелёное,

Не горячее, не раскалённое,

И трава золотая растёт...

И счастливый Сазанчик плывёт! (7)

“Кукареку” şeirində Petuşokun (Xoruzun) şeir yazmaq həvəsindən söhbət açmışdır. Göstərmişdir ki, Xoruz vərəqə “kukareku” (кукареку) sözünü bir dəfə yazaraq davam etmək fikrində olur. Amma birdən külək vərəqi aparır. O, vərəqi tapmaq üçün yola çıxır. Qarşısına “Хрюшку” (donuz balası) çıxır, ondan vərəqi soruşur, donuz balası ona yeni vərəqə (“хрю-хрю”) “хрю-хрю” yazmağı məsləhət bilir. Razılaşmır. Pişiyə rast gəlir, o da “мя-мя” (мяу-мяу) yazmağı tövsiyə edir. Sonra qurbağadan (Лягушка) soruşur. Qurbağa da “kva-kva”-nı yazmağı söyləyir. Petuşok isə yalnız öz vərəqini istəyir. Kor-peşman evə qayıdır. Həyat yoldaşı Masedxa, cüclərin onun vərəqini tapdığını söyləyir. Sevincək alır. Üç dəfə “kukareku” yazır və kənara qoyur.

Тут Петушок

Сочинил стишок:

Написал – кукареку!

И ещё кукареку!

И третью строку

Кукареку! (7)

Burada lovğalığı, özündənrazılığı tənqid edir, sadəliyi tövsiyyə edir.

“Зёрнышко” şeirində isə günəşin çıxmasını, taxılın əkilməsini, tezliklə böyüməsini və bolluğunu arzulayır. “Где спим рыба” şeirində tülkünün, itin, siçanın, dələnin harada yatdığını görən nağılçı, bəs sən harada yatırsan? – deyə sual edir. Söyləyir ki, hər yer qaranlıq və sakit olur. Mən səni müşahidə edə bilmirəm:

Только темень. Только тишь.

Рыбка, рыбка, где ты спишь? (9)

“Разговоры” (“Danışiq”) şeirində müxtəlif obrazlarla olan danışiq qələmə alınmışdı. Əvvəl günəşin yer ətrafında dairəvi hərəkət etməsindən, qoz qabığının dovşana “tülkü göbələk axtarır quyruğunu qoru” – deməsindən, “Cığır və çay” haqqında, “Qoca küknarla yağışın söhbəti”, “Milçəyin acıqlanması”, “Danışqanla mübahisə sevənlərin dəyişməsi”, “Körpə palıdın nəğməsi”, “Qovaqla küləyin söhbətləşməsi”, “Vəhşi maral balasının beşik nəğməsi”, “Çayın laylası”, yazın gəlişini “Mart” ayının gəlməsi ilə başlanması, “Bulağın təsviri”, “Yaz mənzərəsi”, “Yay gecəsi”, “Paraşütçü”, “Ağacdən düzəlmiş su qabları – sənəklər” haqqında, “Yay səhəri”, “Yayın sonu”, “Payız yarpaqları”, “Duman”, “Yağış ağlayır”, “Payız”, “Payız hədiyyəsi”, “Noyabrda”, “Qar dənəcikləri”, “Səhərin əriməsi”, “Göyərçinlər”, “Yeni il”, “Küləklər”, “Qız meşəsində”, “Yarpaqla böcəyin danışığı”, “Meşədə bir milad mahnısı” adlı kiçik şeirlərdən ibarət bir topludur. Maraqlı, kiçik həcmli olmasına baxmayaraq, müəyyən bir fikrin, elmi məlumatın uşaqlara çatdırılması məsələsi qarşıya qoyulmuşdu.

Bu baxımdan “Весело и грустно” adlı əsər də belə kiçik şeir parçalarından ibarətdir. Burada fərqli bir nüans var. Şairə, şeir parçalarını iki hissəyə bölüb: Şən vaxtlarda və kədərli anlarda yazdıqlarını. Şeirlər müxtəlif adlara və məzmun çalarına görə də dəyişgəndir, əgər birinci şeir “Zernişko”dursa, ikinci yağışdan danışır, üçüncü sup yeməyini gəmiyə oxşadır ki, uşaqlar sevərək yesinlər. “Десять птичек-стайка” adlı şeir parçasında 10 quşla: qartal, bülbül, sərçə, bayquş, sığırçın, turac, şanaripik, cüllüt, sarıköynək və qaratoyuqla uşaqları tanış edir.

“В чудной стране” əsərində (“Əfsanəvi ölkə”) isə bir uşağın dilindən ürəyindəki arzular ifadə olunur ki, o ölkədə “mən”, “sən” sözü yoxdur. Hamı birdir. Hər şey boldur, hər yer təmizdir. Amma gözlərdəki ümitsizliyi görür. Soruşur ki, “Ты почему не веришь мне?”. Reallığın yalanına inanır. – V.Prixodko qeyd edir ki, yaradıcılığının əvvəlində beşik nəğmələri və laylalar, şən və oynaq şeirlərlə gündəmə gələn İ.Tokmakova, artıq ciddi, mükəmməl, olduğu yerə nöqtəni qoymağı bacaran şairəyə çevrilir. Tokmakova, yaradıcılığında haqsız böyüklərin uşaqlara pis münasibətinə dözə bilmədiyini də, bədii boyaların köməyi ilə təsvir etmişdi. Onları uşaqların dilindən istifadə etməklə, tərbiyələndirmişdi. Onun bu mövzuları əhatə edən bir neçə şeiri də var: “Это ничья кошка”, “Где же прячутся птица и зверь?”, “Я ненавижу, Тарасова”, “Как пятница долго тянется” və s. Tokmakova şeirlərində, daxili hərəkət, hər zaman nümunələrində özünü bürüzə verir. Bəzi şeirlərində obrazların, qəhrəmanların öz dili ilə dialoq şəklində fikirlərini aydınlaşdırma bilirdi. Ədəbiyyatda uşaqlar üçün az rast gəlinən bu janrda – oçerk də böyükyaşlı məktəblilər üçün yazmışdı.

1975-ci ildə qələmə aldığı “Далеко-Нигерия” (“Uzaq Nigeriya”), 1977-ci ildə isə “Синие горы, золотые равнины” (“Qızılı, göy dağlar”) olmuşdur. Oçerklər coğrafi xarakter daşıyırdı. Burada Afrika, Bolqariya, Nigeriya və digər ölkələrin coğrafi mövqeyindən maraqlı məlumatları sual-cavab şəklində vermişdir: Hansı ölkədir ki, bildiyimiz dörd fəsil orda yoxdur? Orada ilin yarısı günəşli olur, yarısı yağışlı olur?! və s. İrina Petrovna Tokmakova, maraqlı, heyvətəməz əsərləri və uşaqlar üçün etdiyi tərcümələri ilə ciddi məşğul olan, populyarlıq qazanan bu şəxs, “Cırtan halqa”, “Şaxta”, “Kukarenku”, “Ulduzlu Fedya” və s. əsərlərində uzaq hiyləgərliklərinin daim müşahidəçiləri və oxucuları kimi, Tokmakovanın fərdi, maraqlı xarakterə malik olduğunu bir daha qeyd etməyə bilmərik.

Digər əsərləri kimi nümunə gətirdiyimiz bu əsərlər də; “Аля, Кляксич и буква “А”, “Маруся еще вернется”, “Сосни шумят”, “С настанет веселое утро”, “Аля, Кляксич и Вредюга”, “Может, Нул не виноват?” və s. üslub baxımından xeyli fərqli və düşündürücüdür. Maraqlı bir faktı diqqətə çatdırmaq lazımdır ki, yazmağı heç vaxt xəyal etməyən bir adam, dəyişməz uşaq oxucusunun, tamaşaçısının böyük məhəbbət və rəğbətini qazanmışdır. Bir şəxs, bir şair kimi çoxyönlü, müxtəlif rəngarəng mövzuları ilə uşaqlara ədəbiyyatı, “Uşaq ədəbiyyatı”nın incəliklərini, uşaq oyunlarını, məzəli uşaq şeirlərini

sevdirmiş, təqdim etmişdi. Halbuki qarşısına yalnız tərcüməçi olmaq arzusunu məqsəd kimi qoymuşdu. O, ingilis, ispan, italiya, isveç, holland və digər yazarların əsərləri ilə uşaqları tanış edirdi. İ.P.Tokmakova 312 ədəd kitab nəşr etdirmişdi. Uşaq ədəbiyyatına zəngin bir xəzinə hədiyyə etmişdi.

Ədəbiyyat

- 1.Yusifoglu R. Uşaq ədəbiyyatı. B., 2002, s.243-44
 - 2.Детская литература. Учебное пособие. М., Просвещение, 1977.
 - 3.Детская литература. Учебное пособие. М., Просвещение, 1985.
 - 4.Зарубежная детская литература. М., Просвещение, 1974.
 - 5.Путилова Е.О. Очерки по истории критики советской детской литературы 1917-1941. М., Детская литература, 1982.
 - 6.Чернявская Я.А., Регушевская Г.В. Детская литература. М., Просвещение, 1987.
- [www. skazki.rustih.ru](http://www.skazki.rustih.ru)
[www. culture.ru](http://www.culture.ru)
[www. skazkibasni.com](http://www.skazkibasni.com)

IRINA PETROVNA TOKMAKOVA AND CHILDREN'S POETRY

Qafarova Samangul Husu

Summary

Irina Petrovna Tokmakova was born on March 3, 1929 in Moscow, Russia. She was a children's poet, translator of poems, author of several famous short stories, graduated from the philological faculty of Moscow State University and was engaged in linguistics. She entered the graduate school and worked in this field. Her closeness to children began with his translations of literature from other nations and became so popular. After graduating from university in 1953, Tokmakova worked as a translator. Her first translated book was Swedish folk songs. She made several translations of works belonging to different nations with interesting subject lines. Irina Petrovna Tokmakova was one of those who sincerely and enthusiastically participated in the high revival of children's literature, which began after the VII Congress of Soviet Writers. Although she specializes in linguistics, she was interested in literature, writing, and writing poems for children. The first book of her poems is "Tree". It was created in 1962 with the help of her husband, illustrator, artist Tokmakov Lvov. At that time, Irina Petrovna was still 23 years old. Books: "Vremena goda" (1962), "Zvenelki" (1963), "Sosni shumyat" (1966), "Carousel" (1967), "Skazka pro Sazanchika" (1970), "Jenka-Sobyonok" (1970), "Naradnoy zemle: Predanie" (1975), "Daleko-Nigeria" (1975), "Letniy liven" (1980), "Mojet, nul ne vinovat" (1984), "Alya, Klyaksich i bukva A" (1968), "Happy Way" (1985), "I nastanet veseloe utro" (1986) and others.

РУССКАЯ ДЕТСКАЯ ПОЭЗИЯ 60-80-Х ГОДАХ: ИРИНА ПЕТРОВНА ТОКМАКОВА

Гафарова Самангуль Хусу кызы

Резюме

Ирина Петровна Токмакова родилась 3 марта 1929 года в Москве, Россия. Она была детским поэтом, переводчиком стихов, автором нескольких известных рассказов, окончила филологический факультет МГУ, занималась лингвистикой. Она поступила в аспирантуру и работала в этой сфере. Ее близость к детям началась с ее переводов литературы других народов и стала очень популярной. После окончания университета в 1953 году Токмакова работала переводчиком. Ее первой переведенной книгой были шведские народные песни. Она перевела несколько произведений разных народов с

интересными сюжетными линиями. После VII съезда советских писателей Ирина Петровна Токмакова была одной из тех, кто, несмотря на свой страх перед высоким подъемом, начавшимся в детской литературе, принимала в ней участие от всего сердца и с энтузиазмом. Хотя она была лингвистом, интересовалась литературой, сочинением и написанием стихов для детей. Первая книга ее стихов - «Деревья». Опубликована в 1962 году с помощью ее мужа, иллюстратора, художника Токмакова Льва. На тот момент Ирине Петровне было еще 23 года. Книги: «Времена года» (1962), «Звенелки» (1963), «Сосны шумят» (1966), «Карусель» (1967), «Сказка про Сазанчика» (1970), «Женька-совёнок» (1970), «На родной земле: Предание» (1975), «Далеко – Нигерия» (1975), «Летний ливень» (1980), «Может, нуль не виноват?» (1984), «Аля, Кляксич и буква А» (1968), «Счастливого пути!» (1985), «И настанет веселое утро» (1986) и другие.

Rəyçi: prof. Asif Abbas oğlu Hacıyev

BSU Azərbaycan ədəbiyyatı kafedrasının 28 oktyabr 2021-ci il tarixli iclasın 02saylı protokolu

Daxil olduğu tarix 16noyabr 2021-ci il

UOT: 80.

SEMANTİK SAHƏNİN MAHİYYƏTİ MƏSƏLƏSİ

Əfəndiyeva Aytən Üzeyir qızı

Gəncə Dövlət Universiteti

ayten.efendiyeva13@gmail.com

Xülasə: *Semantik sahə anlayışı dilçiliyə leksikanın sistem təşkili üçün gətirilmişdir. Sahə yanaşmasına görə, sözlər və predmet, hadisə, ekstralingvistik gerçəkliyin etno-milli xüsusiyyətləri arasında dialektik əlaqələri aşkar etmək mümkündür. Sahələrin tədqiqi həm nəzəri, həm də praktik vacibliyə malikdir, belə ki, nitq ünsiyyətində qrammatik, leksik və fonetik vasitələr bir-birini tamamlayanda və ya əvəz etdikdə dilə belə yanaşma nitq ünsiyyətinin təbii şərtlərinə uyğunlaşır.*

Əvvəllər sahə anlayışı fizikada, sonra digər elmlərdə öyrənilən hadisə və prosesləri təyin etmək üçün işləndirdi. Sonradan bu termin dilçilikdə də geniş işlənməyə başlandı. Sahə anlayışı termin kimi İ.Trir tərəfdən 1931-ci ildə dilçilikdə işlənmişdir. Məqalənin məqsədi semantik sahənin mahiyyətini tədqiq etməkdir, bunun üçün təsviri metoddan istifadə olunmuşdur. Məqalədən bu sahədə işləyən mütəxəssislər əyani vəsait kimi istifadə edə bilərlər.

Açar sözlər: semantika, sahə nəzəriyyəsi, nitq, leksik sistem, sözün mənası

Ключевые слова: семантика, теория поля, речь, лексическая система, значение слова

Key words: semantics, field theory, speech, lexical system, word meaning

Sahə nəzəriyyəsi ilə bağlı müxtəlif fikirlər mövcuddur; bir tərəfdən, onlar müstəqil variantlardır, digər tərəfdən, sözlərin bir-biri ilə semantik əlaqələr haqqında ideyaları birləşdirir. Sahə dedikdə S.V.Qrinev-Qrineviçin “dildə müstəqil leksik sistem kimi olan fərdin təcrübəsində önə çıxan gerçəklik fraqmenti” [3, s.209] fikri ilə razılaşırıq. Bu hadisə konkret sahədə xüsusi biliklərin birliyi və onların dildə ifadəsi üsullarını özündə təcəssüm etdirir. Sahənin öyrənilməsi dil strukturları və xüsusi bilik strukturları arasında uyğunluqlarının öyrənilməsidir [11, s.139].

Trir yazırdı ki, sözü tələffüz edərkən insanın şüurunda bir çox söz meydana gəlir ki, mənaya görə tələffüz olunan sözlə qoşalaşır: bu, onun “anlayış qohumlarıdır”. Onlar öz aralarında və eləcə də tələffüz olunan sözlə məcmu əmələ gətirir ki, bu da söz sahəsi adlanır [18, s.7]. Dilçilikdə “semantik sahə” anlayışının yaranması V.fon Humboldtun “dilin daxili